

**СТАНОВИЩЕ**  
**ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА ЛЮБОМИРА СТЕФАНОВА**  
**„УЧЕНИЕТО ЗА ОБРАЗА И СИМВОЛА В ТРАКТАТИТЕ ОТ**  
**АРЕОПАГИТСКИЯ КОРПУС“**  
**ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН**  
**„ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.4. РЕЛИГИЯ**  
**И ТЕОЛОГИЯ (*Историческо и систематическо богословие*)**  
**от проф. дфн Нина Димитрова**

Любомира Стефанова е магистър по теология (2016), от януари 2017 г. е докторант по *Християнска философия* в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Била е старши експерт-реставратор към Военноисторическия музей в София, както и инспектор по опазването на паметниците на културно-историческото и художественото наследство. Тези факти от биографията ѝ са решаващи за проведеното от нея изследване, затова ги отбелязвам.

Документите по процедурата за защита на предложената дисертация са пълни; списъкът с публикации надхвърля необходимия минимум, като справка сочи и друга активност, включително по отношение на участие в проекти и на научни форуми.

Обсъжданата дисертация – „Учението за образа и символа в Ареопагитския корпус“, е внимателно и грижливо проведено теоретично богословско изследване, чийто замисъл виждам в разкриването на възможностите на едно „богословие в краски“, ако мога да използвам израза на Евгений Трубецкой по отношение на руската иконопис.

Текстът е твърде обширен, той включва предговор, увод, три глави, заключение, подробна библиография и няколко приложения. От предговора разбираме за личните мотиви на авторката, чието отдавнашно творческо поприще е иконографията, за по-задълбочено изучаване на корените, от които това християнско изкуство се подхранва. Или – основен обект на изследването е

философско-богословският фундамент на християнската/православната изобразителна традиция.

Уводът е направен по всички изисквания на едно дисертационно изследване – в него присъства обосновка на актуалността на избраната тема, както и преглед на състоянието на световната и българската коментарна литература по нея. Целта на изследването е „да разкрие специфичната роля на образа като отпечатък на Бога в тварния свят и основанията той да се превърне в символ“, чието реализиране е предвидено чрез решаването на три конкретни задачи. Ясно формулирана е и *тезата* на дисертацията, отнасяща се до специфичното за Ареопагитиките разбиране за смисъла на образа и връзката му с Божествените енергии, както и уточняващите тази теза три *подтези*. След всичко това, все още в рамките на обширния увод, на с. 35 е формулирана и една *хипотеза* – че в изкуството, както и чрез словото, отношението на Трансцендентното към иманентните му проявления се предава чрез наслагването и отнемането на образи. Въпросът ми е в какво отношение е цитираното „допускане“ към основната теза на дисертацията; каква е и необходимостта от него?

Първа глава – „Ареопагитското учение за образа в православната традиция“, както и цялостната структура на предлаганото изследване, е много разчленена. В тази начална част логично е разгледан въпросът за това, кой е авторът на Ареопагитския корпус (с оглед и на влиянието му в средновековното християнство), като са представени историческите мнения по въпроса. Специален акцент е поставен върху понятието *образ*, включително върху етимологичните му характеристики.

Положителна оценка заслужават направената в тази част *типология* на образите в православната традиция (с. 63 – 66), както и обособяването на образите според учението на Псевдо-Дионисий (с. 69 – 70), а също и последвалите коментари към тях. Изясняването на съотношението *образ* – *символ*, проследяването на прехода от първия към втория – все проучвания, чиито резултати са от важно значение за постигането на смисъла на този труд, са проведени с вещина, а особено добро впечатление прави непрекъснатото

съпоставяне на схващанията от Ареопагитския корпус с идеите на неоплатонизма по отношение на Единното. Такова впечатление произвеждат и други, подчинени на общата цел по-малки изследвания, на които нямам възможност да се спра тук. Към края на първата част отново е напомнено за специфичното за православието разделение между Божествена същност и Божествени енергии, основополагащо за православната иконопис.

Втората глава – „Ролята на символа като динамичен образ“, е посветена на християнския символизъм и специално на постиженията на Дионисий в това отношение. Утвърден е онтологичният статус на символа – неговата причастност към божествената реалност. Изяснен е християнският смисъл на понятието *теургия*. Особено внимание е отделено анализа и представянето на *йерархията като реален символ за проявата на Бога*, за да може след това да се опишат в детайли конкретните моменти от тази йерархия – Дионисиевите *триади*, чиито функции са прецизно и в детайли осветлени. С тези качества – прецизност и детайлност, се характеризира и изложението на съответната част от втората глава, която е посветена на тайнствата като *свещеноутвърдени символи*.

За мен най-важна е третата глава на предлаганото изследване – „Ареопагитската традиция в образно-символните представи в християнското изкуство“, заради която ми се струва, че са написани и първите две глави, тъй като тя отговаря най-пълно на намеренията на авторката за теоретична обосновка на своите художествени занимания. Третата глава изяснява принципната връзка между мисловните форми в съчиненията от Ареопагитския корпус и изобразителното изкуство, а с оглед на това, че в центъра на изследователския интерес тук е иконографията, то логичен е поставеният акцент върху разбиранията за *икона*, съответно и върху явлението иконоборчество. Така последната глава, синтезираща изводите от първите две, изяснява специализираните умения на Любомира Стефанова, която ни представя впечатляващи анализи на конкретни въплъщения на обсъжданата по-горе връзка (придружени и със 17 снимки в приложенията към дисертацията). Прочетох и разгледах с интерес, но не бих поела риска да коментирам; оставям това на по-компетентни от мен колеги.

Обширното заключение на дисертационния труд обобщава резултатите от изследването и потвърждава основателността на издигнатата теза. Според всяка от главите също би могла да завършва с по един кратък, синтетичен извод.

Изготвеният грижливо автореферат съответства точно на дисертационното изследване. Той съдържа необходимата справка за научните приноси на това изследване, обособени в пет пункта, чиито претенции преценявам като реалистични.

В заключение: представеният за обсъждане труд „Учението за образа и символа в трактатите от Ареопагитския корпус“ е сериозно и зряло изследване, а авторката му притежава необходимата ерудиция и способност за научна аргументация. Тези мои убеждения ме мотивират да поискам от научното жури да присъди на Любомира Рангелова Стефанова исканата образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.4 *Религия и теология*.

7. 04. 2020

Подпис: